

Varianter på svenska frimärken 1967 – 1980

Papperssorterna på svenska bandfrimärken 1920 – 1936 är väldokumenterade och i katalogerna beskrivs hur man ska skilja på de olika papperssorterna. Det handlade om ca 10 olika papperssorter och de flesta filatelisterna har brottats med klassificeringen av dessa papper. Men det finns ett lika intressant område som ligger närmare vår tid och det handlar om frimärken som gavs ut under tiden 1967 – 1980.

Under senare hälften av 60-talet och under 70-talet användes flera olika typer av papper vid tryckningen och i många fall trycktes frimärkena vid olika tillfällen där olika papper användes. Vid klassificeringen av dessa papper studerar man följande:

1. Fluorescens (frimärket lyser gult eller vitt vid belysning av UV-ljus)
2. Papperets tjocklek (65-grams eller 80-gramspapper)
3. Gummering
4. Andra yttre kännetecken

Är detta något som är av filatelistisk betydelse?

Ja, absolut! Flera frimärken har nämligen tryckts vid olika tillfällen såsom nr 690 Rikssigillet 1439 som trycktes 1970, 1975, 1976 och 1979 och på olika papper vid varje tryckning. Det handlar således inte om ett utan fyra frimärken.

Det första frimärket som enbart trycktes på fluorescerande papper var nr 599, Fjället (1967). Fluorescensen var ett hjälpmedel för att brevuppställningsmaskiner som postverket hade tänkt att köpa in. Det blev bara en maskin och som ställdes upp på Stockholm Ban. Fluorescens ska lysa gulorange i UV-ljus. Papperet ser gulsmutsigt ut. I vissa kataloger kallas dessa Fg. Papper bestruket med vitmedel maskerar den smutsiga färgen och ser vitt ut i UV-ljus. I vissa kataloger kallas dessa Fv. Vitmedlet maskerar den gula färgen för ögat i UV-ljus. Skrapar man bort det översta lagret på papperet så kommer den gula fluorescensen fram. Fluorescens med vitmedel slutade att användas 1976 (955, Knypplerska). Nr 969 Kungabrollop var det sista frimärket som gjordes med gul fluorescens.

Fluorescens i sig avgör inte frimärkets papperstyp, lika litet som gummeringen, men fluorescensen är ett viktigt medel för att avslöja typ av papper och i vissa fall räcker det med en undersökning av fluorescensen. Philateliakatalogen för 1993 klassificerar fluorescensvarianterna enligt följande:

- 1) **Avsiktlig fluorescens:** Tillverkaren har avsiktligt tillsatt fluorescensmedel vid pappersframställningen.
 - a. Gul fluorescens på något genomskinligt svagt färgat papper med blank gummering. Förkortas Fx resp. Fg. Ex: 685 Timmerflottning (1970).
 - b. Gul fluorescens på icke genomskinligt svagt färgat papper med osynlig gummering. Förkortas Fg (ref. 1). Ex: 820 Träd (1973).

- c. Gul fluorescens på icke genomskinligt, vitt papper med osynlig gummering. Förkortas Fy. Ex: 930 - 934 Vaka, värna hjälpa (1975)
 - d. Vit fluorescens (svagt blåaktig) på något genomskinligt, vitt papper. Bestruket med vitmedel och med synlig gummering. Förkortas Fv. Ex: 763-767 Svenskt glas (1972)
- 2) **Oavsiktlig fluorescens.** Tillverkaren har av misstag tillfört fluorescensmedel vid pappersframställningen.
- a. Vitmedelsfluorescens (vit svagt blåaktig) på icke genomskinligt vitt (bestruket) papper med osynlig gummering. Förkortas FVM. Ex: de första utgåvorna av 1073 4 kr Väggtexil (1979).
 - b. Gul fluorescens på något svagt färgat papper med blank gummering. Frimärken med gul fluorescens förkortas Fg. Ex: 300F 1,40 kr Tre kronor (1968)
 - c. Gul fluorescens på icke genomskinligt vitt papper med osynlig gummering. Ex: 973F Dryckeshorn (1976).

Papperets tjocklek och gummering

Papperets tjocklek är beroende på dess ytvikt, där tunt papper har en ytvikt på 65 g/m², medan tjockt papper har en ytvikt på 80 g/m². Vissa papper har en ytvikt på 70 g/m², men det saknar betydelse för klassificeringen. För postfriska frimärken kan undersökning av gummeringen vara till stor hjälp för klassificeringen av frimärkets papperssort. Fyra olika gummeringar användes, nämligen:

Tunn gummering med PLX-klistre	TGu
Blank gummering med dextrinklistre	BGu
Matt gummering	MGu
Osynlig gummering	OGu

En ny gummering, PLX, började användas 1969 på Regalskeppet Wasa (nr 667) och Svenska sagor (674). PLX-klistret gav en tunnare gummering och av hänsyn till frimärkets tjocklek ökade man papperets ytvikt från 65 till 80 g/m². PLX-klistret var mycket effektivt och ibland var det omöjligt att lossa frimärkena från kuvertet. Med Svenska sagor upphörde man därför med PLX-klistret. Både Regalskeppet Wasa och Svenska sagor trycktes på två olika papperssorter, ett tjockare med (matt) PLX-gummering (TGu) och ett tunnare med (blank) dextringummering (BGu). Man skiljer enkelt på dessa varianter eftersom det märket med PLX-klistre var ett 80-gramspapper det med blank gummering trycktes på 65 gramspapper.

De olika papperssorterna

Under denna tid användes även flera andra papperssorter från Finland. De viktigaste papperssorterna är följande:

Benämning	Kännetecknen och exempel
D-papper	30-talets papper hade en ytvikt på 65 g/m ² och användes fram till 1971.

D _r -papper	65 g-papper med fluorescens. Ex: 615 Älg (1967), 667 Wasa (1969), 690 Sigill (1970)
D 80 _r -papper	Fluorescerande papper med en ytvikt på 80 g/m ² . D _r - och D 80 _r -papper är svåra att skilja på. Ex: 667 Wasa (1969), 690 Sigill (1971)
E ₁ -papper	Engelskt ytbestruket papper utan fluorescens som endast användes till 657-662 Agueli 1969. (Det har en oavsiktlig vitmedelsfluorescens)
E ₂ -papper	Ytbestruket engelskt papper från Harrisons utan fluorescens.
E _{2r} -papper	Ytbestruket engelskt papper med vit eller blå fluorescens. Vissa E _r -papper är Räfflade. Ex: 774 Daler (1972), 849 Gåsalisa (1973) samt 865, 870A, 919A, 955A.
F ₁ -papper	Finskt papper (Haarla-papper) bestruket med vitmedel. Det första var 608-609 Nybyggarhäftet från 1967.
F _{2r} -papper	Obestruket papper (Haarla-papper) med fluorescens. Vit fluorescens på framsidan och blå vitmedelsfluorescens på baksidan. Det användes vid tryckningen av: 693, 694, 709, 710 776, 825 och 826.
F ₃ -papper	Finskt (Haarla-papper) bestruket för djuptryck utan fluorescens med matt gummering. F ₃ -papper har en glatt framsida. Ex: 989-990 Norden (1977).
F ₄ -papper	Finskt (Haarla-papper) bestruket för djuptryck utan fluorescens med blank gummering. Ex: 989-990 Norden (1977).
F ₅ -papper	Finskt (Enso-Gutzeit-papper) lättbestruket papper. Papperet användes till: 1072, 1075, 1076 och 1089.
F _{5vm} -papper	Finskt (Enso-Gutzeit-papper) lättbestruket papper med oavsiktlig fluorescens. Ex: 1072 Internationella barnåret.
G _r -papper	Fluorescerande papper med en ytvikt på 80 g/m ² . Gul fluorescens på framsidan, men svag på baksidan. Ex: 690 Sigill (1974), 615 Älg (1975)
G-papper	Ett ofluorescerat papper från Klippan som började användas 1974. Det har en ytvikt på 80 g/m ² . Ex: 690 Sigill (1976), 849 Gåsalisa (1977). Bestruket ppr
G _{fvm} -papper	Vissa papper har fått en oavsiktlig vitmedelsfluorescens som i Philatelia-katalogen benämns FVM. Såvitt jag har konstaterat så handlar det i huvudsak om G-papper och således har jag givit dessa märken benämningen G _{fvm} .

Sammanfattning

Jag efterlyste i slutet av 1980-talet en grupp som borde utreda dessa papperssorter nog på riksnivå, men det blev inte så. Jag menar dock fortfarande att man borde beskriva dessa papperssorter och hur frimärkena ska klassificeras. För den som är intresserad så har jag en förteckning över de aktuella frimärkena och en fylligare beskrivning av problematiken. Är du intresserad så hör av dig till VFF!